

A gyógypedagógus hallgatók nézetei a szociális és érzelmi tanulásról

DOI: [10.70832/kkkf.2025.19](https://doi.org/10.70832/kkkf.2025.19)

Bevezetés

Az UNESCO 2021-ben bemutatta 'Az oktatás jövője' (Futures of Education) "Közös jövőink újragondolása: új társadalmi szerződés az oktatásért" című jelentését „A Nemzetközi Bizottság által készített új globális anyag azt vizsgálja, hogyan alakíthatja az oktatás a legjobban az emberiség és a bolygó jövőjét 2050-ig. (...) Az oktatás jövője - Futures of Education egy globális kezdeményezés annak újra gondolására, hogy az ismeretek és a tanulás miként alakíthatják az emberiség és a bolygó jövőjét.” (UNESCO 2021,a)

Egy biztos: 2050 felé haladva egyre realiztikusabbá válik, hogy a mesterséges intelligencia, az automatizálás miatt nagyon sok munkakör át fog alakulni. Ez jelentős gazdasági és társadalmi szintű kihívások elé fogja állítani a társadalmakat és az egyéneket is. A nagy nemzetközi szervezetek (ENSZ, UNESCO, OECD) vizsgálatai alapján úgy tűnik, hogy egy környezettudatos jövő megteremtéséhez, az akadályok leküzdéséhez és az egyenlőség eléréséhez az egyik legfontosabb feladatunk, hogy elsajátítsuk a szociális és érzelmi készségeket.

Ezek a globális trendek kihatással lesznek/vannak a pedagógusokkal kapcsolatban megfogalmazott munkaerőpiaci elvárásokra is. A trendeket meghatározó szervezetek és/vagy bizottságok által elkészített javaslatok alapján a pedagógiai munkával kapcsolatos elvárások között olyan szociális és érzelmi képességeket sorolnak fel, mint az empátia, a kommunikációs készségek, az együttműködési képességek, valamint a stresszkezelés, problémamegoldás.

A szociális és érzelmi képességek fejlesztése alapvető fontosságú a fogyatékos tanulók egészséges személyiségfejlődése szempontjából is. A fejlett szociális és érzelmi készségek hozzájárulnak a hatékonyabb stresszkezeléséhez és az akadályok leküzdéséhez, így a diákok nemcsak iskolai környezetben, hanem a mindennapi életben is jobban boldogulnak, hosszú távon pedig sikeresebb felnőttekké válhatnak. Ezért kiemelten fontos megvizsgálni, hogy a pedagógusképzés hogyan készíti fel a jövő pedagógusait a (gyógy)pedagógiai munkában megjelenő szociális és érzelmi képességek fejlesztésével kapcsolatos kihívásokra és az ezekre adható adaptív válaszokra.

Szociális és érzelmi képességek jelentősége az oktatás különböző szintjein

A 21. század közepére a világ olyan kihívásokkal és lehetőségekkel néz szembe, amelyek az emberek közötti kapcsolatok minőségét még fontosabbá teszik. Míg a technológia és az automatizáció számos területen átveszi a mechanikus feladatokat, az emberi érzelmek, az empátia, és a szociális érzékenység pótolhatatlanok maradnak. Az érzelmi és szociális készségek megteremtik azt a hidat, amelyek összekötik a technológiai fejlődést az emberi boldogulással és jólléttel.

Az oktatásban is egyre nagyobb hangsúlyt kapnak ezek a készségek, annak érdekében, hogy a következő generáció felkészülten nézzen szembe a jövő kihívásaival. Az iskolák a szociális és érzelmi tanulás fejlesztésének tökéletes központjai lehetnének, hiszen az oktatási intézmények a társadalom „mikrokozmosza”-ként működnek, ahol a tanulók különböző gondolkodásmódokkal, élethelyzetekkel szembesülnek. A pedagógusok kulcsszerepet játszanak a diákok szociális és érzelmi fejlődését elősegítő iskolai környezet kialakításában. Ahhoz, hogy a pedagógusok képesek legyenek az iskolákat ilyen nevelő környezetté alakítani, fontos, hogy maga a pedagógus is magas szintű szociális kompetenciákkal rendelkezzen, legyen ismerete arról, hogy miért szükséges és milyen eszközökkel, módszerekkel lehet megteremteni a kívánt tanulási környezetet. (Verebélyi, 2024)

Az iskolai környezetben a digitalizációs hatások mellett jóval nagyobb kihívásokat jelent a gyermekek diverzitása, legyen szó egyéni képességekről, szociális normákról és értékekről, családi háttérrel, szexuális irányultságról, kultúráról, vallásról vagy nemzetiségről. Az oktatási intézmények ma talán jóval speciálisabb helyzetben vannak, mint valaha, hiszen a pedagógusok között soha ilyen generációs sokszínűség nem volt jelen, mint napjainkban. A köznevelésben együtt dolgoznak az X-Y és Z generáció tagjai, a szülők többsége Z generációs, a tanulók pedig már az alfa generáció soraiból kerülnek ki. Tehát jelentős generációs szakadék lehet pedagógus - szülő és gyermek közt is. Ezek az iskolai életet jelentősen meghatározó elemek, a sokszínűségből fakadó kihívások még inkább alátámasztják tanulói és pedagógusi szinten is a szociális és érzelmi képességek meglétének és magas szintű funkcionálásának szükségességét.

A gyermekek szociális és érzelmi tanulását olyan pszichikus folyamatok segítik, mint a megfigyelés, modellkövetés, ismétlés vagy a folyamatos visszajelzés, megerősítés. Ezért a (gyógy)pedagógusok szociális és érzelmi képességei kulcsfontosságúak a hatékony nevelési folyamatok megtervezésében és kivitelezésében.

A pedagógusképzőkben tehát különösen nagy gondot kell fordítani a hallgatók szociális és érzelmi képességeinek célzott, tudatos fejlesztésére. Nemzetközi szinten már rendelkezésünkre állnak a pedagógusképzésbe beépíthető 'jó gyakorlatok', pl. az ún. SEL –programok¹⁸, melyek adaptálhatók a köznevelés és felsőoktatás kereteiben is. Hatékonyságuk rövid és hosszútávon is mérhető többek közt olyan területen, mint a tanulási hatékonyság növelése vagy az életminőség javulása (OECD, 2023).

„A SEL abból a felismerésből indul ki, hogy az érzelmi és a szociális készségek, képességek fejlettsége, illetve alulfejlettsége erősen befolyásolja az egyének fizikai és lelki egészségét, a társas kapcsolataik, valamint az iskolai és a szakmai teljesítményük sikerességét (pl. Cefai és Cavioni, 2014; Elbertson, Brackett és Weissberg, 2009). A szociális és érzelmi tanulás során a gyerekek elsajátítják az érzelmek felismerésének, megértésének és szabályozásának képességét, a kortársakkal és a felnőttekkel való kapcsolattartás készségeit és szabályait, a szociálisprobléma-megoldás képességét. E folyamatban a gyerekek kognitív, szociális, érzelmi készségei és képességei egyaránt fejlődnek, egymás működését kiegészítve és erősítve, aminek eredményeként kialakul a hatékony szociális viselkedés (pl. Zsolnai, 2013, 2014). E tanulási folyamat hatékonyságát elősegítve jöttek létre azok az iskolai tantervekbe beépített programok, amelyeknek fő célja a prevenció.” (Zsolnai & Rácz & Rácz 2015:60)

A versenyszférában már régóta értik és tudják, hogy a szociális és érzelmi képességek egyik fontos eleme az érzelmi jóllét, vagy ahogy a nemzetközi szakirodalomban jelölik, a Well-Being¹⁹ készségek megfelelő fejlettsége, mert ezek erős korrelációt mutat a munkavállaló teljesítményével. Ezek a készségek tehát a munkaerőpiac szempontjából is fontos részterületekként vannak jelen a munkavállalók kompetenciatérképein. A pedagógusképzők számára tehát további feladatként jelenik meg, hogy ezen készségek, képességek fejlesztését is involválják a pedagógusképzés folyamatába.

¹⁸ „A SEL (Social and Emotional Learning) koncepció kidolgozása főként Elias, Zins, Weissberg, Greenberg és munkatársaik (pl. Elias, Zins, Weissberg, Frey, Greenberg, Haynes, Kessler, Schwab-Stone és Shriver, 1997; Zins, 2001; Zins és Elias, 2006) nevéhez fűződik, akiknek szemléletmódja megegyezik Goleman (1995) Érzelmi intelligencia című könyvében leírtakkal.” (Zsolnai&Rácz&Rácz 2015:60)

Részletesebben lásd: SEL (Social Emotional Learning). <http://www.casel.org/> (letöltés: 2025.01.26.)

¹⁹ Az érzelmi jóllét fogalmának angol nyelvű megfelelőjét többféle formában is használják: Well-Being vagy Wellbeing, pl Wellbeing Szövetség. Én Boda szakirodalma alapján a kötőjeles leírási formát (Well-Being) használom ebben a tanulmányban.

„Az Egészségügyi Világszervezet definíciója szerint a mentális egészség a jóllét állapota; amelyben minden ember képes megvalósítani a benne rejlő lehetőségeket, képes megküzdni az életben normálisan megjelenő stresszel, eredményesen és hatékonyan dolgozni és hozzájárulni közösségéhez.” (WHO 2014)

Hazai szinten többek közt Boda (2021) vizsgálta a Well-Being készségek fejlesztésének jelentőségét a pedagógusképzésben. Összegzésként a következőket fogalmazta meg:

„(...) a jóllét, egy olyan alapvető erőforrás, amely meghatározza az egyetemi hallgatók eredményességét, segíti az önmegvalósítást és a kreatív gondolkodást, valamint olyan készségekkel, attitűddel ruházza fel a hallgatót, amelyekkel képes adekvátan reagálni a társadalmi és gazdasági változásokra. A pedagógusképzésben ez különösen jelentős, hiszen a pedagógus személyes jólléte multiplikátor hatással bír; így képes befolyásolni az általa formált gyermekek hangulatát, érzelmi fittségét, mentális és érzelmi jóllétét.” (Boda, 2021:1)

A pedagógushallgatók és a pedagógusok jólléte tehát a fenttartható oktatás megvalósításában társadalmi és gazdasági tényezőként funkcionál, fontos lenne már a pedagógussá válás folyamatának részeként a jólléthez szükséges erőforrásokkal felvértezni leendő pedagógusainkat.

A vizsgálat módszertana

A jelen kutatás célja annak bemutatása, hogy a gyógypedagógus hallgatók milyen előzetes ismeretekkel, nézetekkel rendelkeznek és milyen jövőbeli elképzeléseik vannak a szociális és érzelmi képességek fejlesztésével kapcsolatban. A kapott információk segíthetnek a hallgatók ismereteit is beépítő, adaptív képzési tartalom kialakításában, mely hozzájárulhat, hogy gyógypedagógusként hatékonyabban tudják majd a tanulói diverzitásra reflektálva a gyermekek szociális és érzelmi képességeit fejleszteni, az ehhez szükséges oktatási környezetet megteremteni.

A vizsgálatban a gyógypedagógus jelöltek szociális és érzelmi neveléssel kapcsolatos előzetes nézeteinek feltárása a fogalomtérkép módszerével valósult meg. A fogalomtérkép alkalmazásakor a vizsgált személyek nézeteik, vélekedéseik bizonyos területéről, annak tartalmáról készítik el az adott fogalom jelentéshálóját, a fogalom tartalmának és szerkezetének kétdimenziós ábrázolását. A fogalomtérkép a központi fogalom terjedelmét kibontó szavakból és kifejezésekből, valamint az ezeket összekötő – a közöttük lévő kapcsolatot jelentő – vonalak hálózatából áll. (Bárdossy & Dudás 2011)

A kutatás során az első éves, nappali tanrendű hallgatók (N:84) azt fogalmazták meg, milyennek képzelik a jövő pedagógusát. A feladattal a cél annak feltárása volt, hogy a jövőre vonatkozó elképzelésekben milyen formában és arányban jelenik meg a szociális és érzelmi nevelés, azaz milyen előzetes nézeteik vannak ebben a témakörben, milyen alapokra építkezve kell/lehet a pedagógussá válási folyamatukban változást generálni.

A vizsgálat második részében pedig a negyedéves hallgatók (N:78), arról értekeztek, miért fontos a szociális és érzelmi képességek fejlesztése? Jövőbeli elképzelések feltárása tehát egy nyílt kérdésre válaszoló írásbeli összefoglaló alapján valósult meg. A vizsgálat longitudinális jellegű, mert mindkét vizsgálatban ugyan azok a hallgatók vettek részt, csak a képzésük kezdeti és befejező szakaszában. Az adatok feldolgozásához használt kvalitatív tartalomelemzéssel a manifeszt tartalmak mellett a látens tartalmak is felszínre kerültek a kapcsolatok, összefüggések vizsgálata során.

Az eredmények bemutatása - A gyógypedagógus hallgatók előzetes nézetei

A pedagógussá válás folyamata nem a pedagógusképzéssel kezdődik, hiszen a pedagógusjelöltek minimum 12 év sajátélményű pedagógiai tapasztalattal érkeznek a képzésbe. Ezek az előzetes nézetek, melyek ismereteken, tapasztalatokon keresztül szerveződő pszichikus folyamatokként jelennek meg, jelentősen befolyásolhatják pedagógusképzés hatékonyságát (Falus, 2006, Dudás, 2007). Ezért fontos, hogy a képzés kezdetén feltárjuk, milyen előzetes nézetekkel érkeztek a hallgatók.

Az első évfolyamon tanulmányaikat kezdő hallgatók azzal kapcsolatban készítettek fogalomtérképeket, hogy milyennek képzelik el a jövő pedagógusát. Az elkészült fogalomtérképek tartalomelemzése alapján nem csak olyan manifeszt tartalmak jelentek meg, melyek konkrétan a pedagógus személyiségével kapcsolatosak, legtöbb esetben ezek a fogalmak a pedagógiai munkával, a tanítás, a gyermekekkel való közös munka kontextusába ágyazva mutatják be a gyógypedagógushallgatók elképzeléseit a jövőben végzendő pedagógiai munkával kapcsolatban. Látens tartalomként arra is tudunk következtetni a fogalmak közötti kapcsolatok elemzésével, hogy milyen víziójuk van önmagukról, mint leendő pedagógusokról.

A jövőről szóló elképzelések a pedagógusminősítésben megjelenő kritériumok alapján kerültek kategorizálásra (OH, 2025). Ennek a kategória rendszernek az alkalmazásával a cél az volt, hogy képet kapjunk arról, hogy a hallgatók előzetes nézetei mennyire illenek bele a pedagógusoktól jelenleg elvárt kompetencia - körökbe.

Mely területeken rendelkeznek a hallgatók már a képzés elején aktiválható erősségekkel, és mely területek azok, melyeken esetlegesen hiányosságok, gyengeségek jelennek meg. Az erősségek és gyengeségek feltérképezése után minden képzőhelynek van lehetősége a különböző tantárgyi tartalmakat a hallgatók igényeire szabni. Ennek az adaptív reflexiónak eredményeként az egyes hallgatói csoportoknál növelhetjük a szociális és érzelmi képességek szintjét, mely hozzájárulhat egyrészt a hallgatói jóllét, az életminőség javulásához, másrészt módszertani ismereteik bővítésével olyan eszköztárat adunk a kezükbe, melyet beépíthetnek majd a saját pedagógiai munkájukba is. Az első táblázatban láthatjuk, hogy mely kompetencia területhez milyen fogalmak köthetők. Az egyes kompetencia - területeknél százalékpontos arányban az is jelölésre került (1.táblázat és 1.diagram), hogy a hallgatói fogalomtérképeken megjelenő manifeszt és látens tartalmak milyen arányban jelennek a hallgatói jövőképekben, mely területek jelennek meg erőforrásként és mely területeken kell megerősítenünk őket a pedagógussá válás folyamatában.

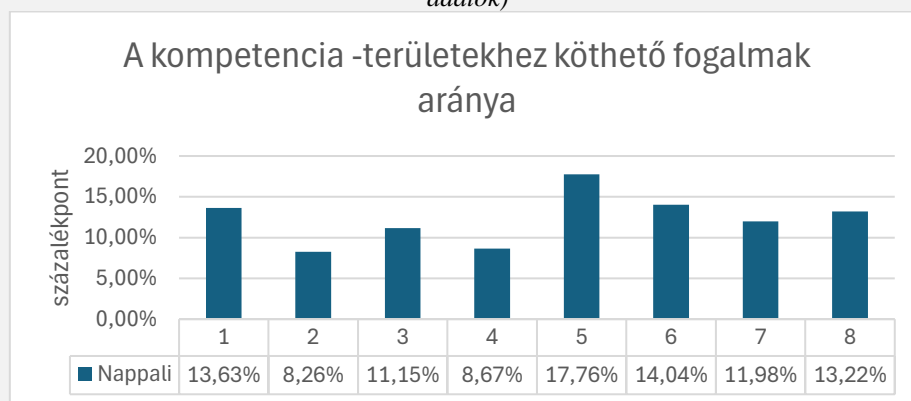
*1.táblázat
A gyógypedagógus hallgatók bejövő nézeteinek kategorizálása a pedagógusminősítésnél használt 8 kompetenciaterület szerint*

Kompetenciaterületek	Példák
Szakmai feladatok, szaktudományos, szaktárgyi, tantervi tudás (13,63%)	informált, modern, kreatív, innovatív, érdekes, játékos, hivatásos, rugalmas, jó szakember, változatos módszerek
Pedagógiai folyamatok, tevékenységek tervezése és a megvalósításukhoz kapcsolódó önreflexiók (8,26%)	IKT használat, differenciálás, logika, motivált, alkalmazkodó, céltudatos, inspiráló, tudatos, előrelátó, rendszerezett
A tanulás támogatása (11,05%)	érzékeny, egyéni igények támogatása, bátorítás, segítőkész, lendületes, türelmes figyelmes
A tanuló személyiségének fejlesztése, az egyéni bánásmód érvényesülése (8,67%)	megismerni a gyermekeket, toleráns, elfogadó, előítéletmentes, kíváncsi, egyenlőség, gyermekközpontú
A tanulói csoportok, közösségek alakulásának segítése, fejlesztése (17,76%)	jó kapcsolatteremtő, jó problémamegoldó, konfliktuskezelő, empátikus, nyitott, együtt érző, együttműködő, elfogadó
Pedagógiai folyamatok és a tanulók személyiségének folyamatos értékelése, elemzése (14,04%)	következetes, határozott, szigorú, nem kivételez, szavahihető, szabálykövető, igazságos, reális, korrekt
kommunikáció és szakmai együttműködés, problémamegoldás (11,98%)	kedves, optimista, magabiztos, barátságos, lelkiismeretes, kompromisszumkész, vidám, humoros, közvetlen
Elkötelezettség és szakmai felelősségvállalás a szakmai fejlődésért (13,22%)	önreflexió, önfejlesztés, IKT-s fejlődés, felelősségteljes, alázat, hivatástudat, EQ, IQ, önazonos, példakép, tekintélyes, stabil, kiegyensúlyozott

A pedagógusminősítés kompetencia területei közül a szociális és érzelmi képességekhez köthető tartalmak a hallgatói eredmények alapján a nyolc kompetencia területből hat kompetencia területekhez köthetően jelentek meg. Bár az első két kompetencia területhez köthető fogalmak közt is vannak a szociális és érzelmi képességekhez köthető kifejezések, de a kompetenciaterület témája inkább a szakmaisághoz köthető informálisabb ismeretek, a tanítási folyamatokhoz szükséges képességek megjelenését feltételezi.

A leendő gyógypedagógus hallgatók a jövő pedagógusáról, pedagógiai munkájáról alkotott elképzeléseiben jelentős helyet foglalnak el azok a kompetencia - területek, melyekhez megfelelő szintű szociális és érzelmi képességek szükségesek. A fogalomtérképeken megjelenő fogalmak 17,76%-a alapján kiemelten fontosnak tartják *a tanulói csoportok, közösségek alakulásának elősegítését*. A vizsgálatban résztvevő hallgatókkal történt beszélgetések során gyakran előjött a COVID és a hozzá köthető „bezártság” - érzés, a társaktól való személyes távollét miatti negatív érzelmi állapotok és azok hatása a jelenlegi élethelyzetekben. A hallgatók nagy részének hiányzott a valódi közösséghez való tartozás élménye, a virtuális közösségi platformok ezt nem tudták pótolni. Talán ennek a tapasztalatnak a hatására, mintegy kompenzációként tartják fontosnak, hogy pedagógiai munkájukban kiemelten foglalkozzanak a közösségfejlesztéssel, mert egy jó közösség rendkívül nagy erőforrást jelenthet tanárnak, diáknak egyaránt.

1. diagram. A pedagógusminősítés kompetencia-területeihez köthető fogalmak százalékos eloszlása. (forrás: saját adatok)

Az előzetes nézetek vizsgálata alapján a második erőforrás területként jelent meg a 'Pedagógiai folyamatok és *a tanulók személyiségfejlődésének folyamatos értékelése, elemzése*' kompetenciakör (14,04%).

Az első évfolyamos gyógypedagógushallgatókkal történt beszélgetésekből kiderült, hogy ezzel kapcsolatban inkább a kompetencia - terület azon aspektusa jelenik meg a jövőképükben, mely a tanulók személyiségfejlődésének elősegítésére vonatkozik. Ennek háttérében a saját pozitív vagy éppen negatív köznevelési tapasztalataik állnak, melyek gyakran egy-egy pedagógus személyiségéhez, stílusához, viselkedéséhez, alkalmazott módszereihez köthetők. Elképzeléseik alapján kiemelten fontosnak tartanak olyan képességeket, mint az igazságosság, korrektség, reális értékelés. Nagyon érdekes, hogy a fogalmak között szinte minden hallgatói térképen megjelent a 'szigorú' fogalom. Azonban a hozzá kapcsolódó fogalmak és ebből következő látens tartalmak alapján a szigorúságot a személyiségfejlődés és a tanulási folyamatok előmozdítása érdekében fontos és leggyakrabban 'jó' tulajdonságként értelmezik a hallgatók. Ha a szigorú fogalmat elhelyezzük olyan tartalmak között, mint a kiszámíthatóság, korrektség, igazságosság, következetesség, láthatjuk, hogy a hallgatók milyen kontextusban értelmezik pedagógiai erőforrásként ezt a szociális képességet.

Az *'Elkötelezettség és szakmai felelősségvállalás a szakmai fejlődésért'* (13,22%) kompetencia területéhez kapcsolható fogalmak aránya alapján ez a harmadik olyan terület, amely már az első évfolyamos gyógypedagógus hallgatók jövőképében is fontos helyet foglal el és kiemelt erőforrásként szerepel a pedagógussá válás folyamatában. A pedagógus szakma szempontjából kiemelten fontos szociális képességek közül talán a legfontosabb erőforrásként az önreflexió és önfejlesztés igényét kell megemlíteni a hallgatók által megfogalmazottak közül. Tulajdonképpen maga a nyolc (eredetileg kilenc) kompetencia területet összeállító szakembergárda célja is a pedagógusok önreflektív folyamatainak segítése és nem a minősítése volt. Ha a pedagógussá válási folyamatot egy 'élethosszig tartó' folyamatként értelmezzük, akkor ennek a folyamatos fejlődésnek, megújulási igénynek az egyik, lehet, hogy nem az egyetlen, de a legfontosabb ösztönzője az önfejlődésre, önfejlesztésre való igény, motiváltság. Ha ez az igény már az első évfolyamon tanulmányaikat kezdő pedagógushallgatókban is megvan, akkor a pedagógusképzési folyamatban támogatni kell, hogy ne csak igény maradjon. Ezen a kompetencia területen belül már nevesítve is megjelent az érzelmi képességek, az érzelmi intelligencia fejlettségének fontossága is olyan magatartási és viselkedési formák kontextusában, mint az önazonosság, a kiegyensúlyozottság, a felelősségteljesség vagy az alázat.

A *'Tanulás támogatása'* (11,15%) és a *'Kommunikáció és szakmai együttműködés, problémamegoldás'* (11,98%) kompetencia területekhez szintén magas arányban lehetett a hallgatói fogalomtérképeken megjelenített szociális és érzelmi képességeket kapcsolni.

A tanulás támogatásánál konkrét szakmai ismeretek még nincsenek jelen a hallgatók jövőképében, inkább érzelmi síkon közelítették meg ezt a témakört olyan fogalmakon keresztül, mint az érzékeny, türelmes, figyelmes, segítőkész.

A kommunikáció és együttműködés, valamint a problémamegoldással kapcsolatban is hasonló tendenciák figyelhetők meg. Ezeken a területeken is első sorban a pozitivitást, a humort, a közvetlenséget tartják lehetséges erőforrásnak. A szakmai tartalmak ezen a területen sem jelennek meg, de ez egy tanulmányait kezdő pedagógushallgatónál talán még nem is lehet igazán elvárás.

A pedagógusminősítés alapjául szolgáló kiemelt kompetencia területek mindegyike fontos részét képezi a pedagógus személyiségének és a pedagógiai munkának. Az első éves gyógypedagógus hallgatók jövőről, a jövő pedagógusáról és annak pedagógiai munkájával kapcsolatban elsősorban nem szakmai, hanem a szociális és/vagy érzelmi képességekhez köthető fogalmakat, összefüggéseket jelöltek meg fogalomtérképeiken. Tehát összességében volt mire építkezni a hallgatók pedagógussá válási folyamatainak kísérése és fejlesztése során.

Az eredmények bemutatása - A végzős hallgatók gondolatai a szociális és érzelmi neveléssel kapcsolatban

A vizsgálat második részében a hallgatókat három évvel később, a képzés befejezése előtt kérdeztem arról, hogy milyen gondolataik vannak a szociális és érzelmi neveléssel kapcsolatban. A hallgatók önálló esszéikben fogalmazták meg véleményüket a témáról. Ezeknek az írásoknak a tartalmi elemzése alapján arról is képet alkothattunk, hogy a képzésben megismert informális tudások és a gyakorlatok alatt szerzett sajátélményű tapasztalatok a különböző tanítási, nevelési, fejlesztési szituációkban mennyire tudták a hallgatói előzetes nézeteket formálni. Tovább erősödtek-e a bemeneti nézeteknél feltárt erőforrásként már meglévő szociális és érzelmi képességeik, valamint megjelentek-e új erőforrásterületek, melyek aktiválhatók lesznek a pedagógiai munkában vagy akár az önreflexió- önfelkészítésre irányuló folyamatokban?

A végzős gyógypedagógus hallgatók esszéiben 48 különböző témával (*Témák kategória*) kapcsolatban jelent meg (2.táblázat és 2.diagram) a szociális és érzelmi nevelés kérdésköre. Ez arra enged következtetni, hogy a hallgatók értik, hogy a szociális és érzelmi képességek az élet bármely területén jelen vannak és széles spektrumban lefedik a tanulási környezetben megjelenő lehetséges szegmenseket.

Olyan társadalmi szinten és az iskola falai közt is leképződő témakörök jelentek meg a hallgatói gondolatok közt, mint a kirekesztés elleni küzdelem, a társadalmi befogadás-elfogadás vagy a vallási és/vagy nemzetiségi és/vagy generációs alapú diverzitás. A témák között szerepel a társas kapcsolatok fontossága, a családi életre nevelés, olyan mai napig tabuként kezelt kérdés, mint a szexuális nevelés, különösen a fogyatékosok aspektusában.

2.táblázat

Az esszék elemzése alapján felállított kategóriák és alkategóriák (forrás: saját)

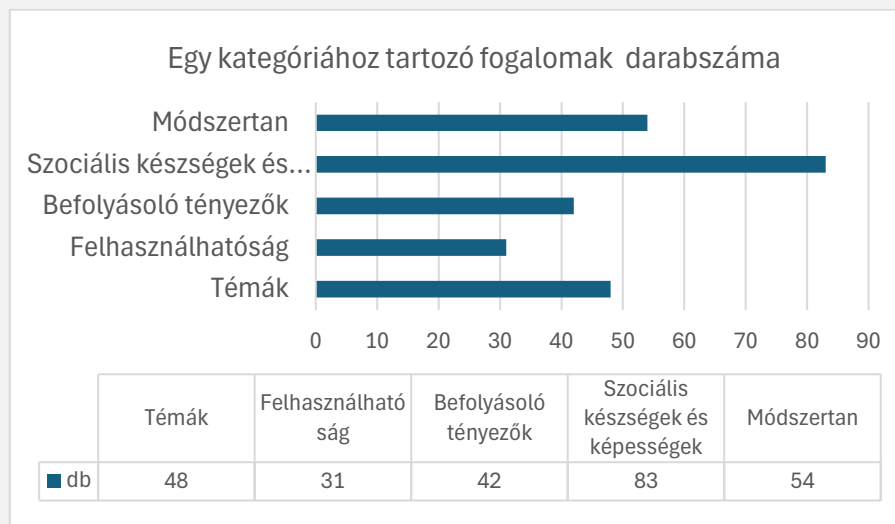
Témák (48)	Felhasználhatóság (31)	Befolyásoló tényezők (42)	Szociális készségek és képességek (83)	Módszertan (54)
kirekesztés	befogadó pedagógus	normák, értékek	elfogadás, empátia	szemléletformáló történetek
vallás	Akadálymentes környezet	földrajzi különbségek	kommunikáció (asszertív)	kooperatív technikák
nemzetiség	Különböző életkori szakaszok	szociokultúra	önismeret	játék
generációk	mentális egészség- Well-Being	szocio-ökonómia	türelem	önismeret
szociális normák, értékek	siker (család, munka, tanulás)	nevelés	tisztelet	stressz, szorongás kezelése
társas kapcsolatok	vitakultúra	sztereotípiák	kapcsolatok menedzselése	konfliktuskezelés
családi életre, szexuális életre nevelés	befogadás	személyiség	segítőkészség	érzelmi intelligencia fejlesztése
minőségi idő	konfliktuskezelés	iskolai környezet	problémamegoldás	akadálymentesítés
közösségépítés	élethosszig tartó tanulás	tanári hozzáállás	proszocialitás	erőszakmentes kommunikáció,
kapcsolati tőke	kapcsolatteremtés	érdeklődési kör	érdekérvényesítés, versengés	differenciálás, egyéni bánásmód
társadalmi beilleszkedés	egyenlőség	példakövetés	érzelmi és szociális intelligencia	érzékenyítés, tréningek, terápiák

A második nagy kategóriába (*Felhasználhatóság*) azok a kifejezések és látens összefüggések kerültek, melyek abból a szempontból közelítették meg a szociális és érzelmi képességeket, hogy azok megfelelő szintű fejlesztése mely területeken hozhat pozitív eredményeket. Ezek a fogalmak, fogalmi kapcsolatok a 'Felhasználhatóság' kategória alá kerültek besorolásra. A leggyakrabban a SEL képességek, mint a befogadás és a befogadó szemléletű pedagógus 'kritériumaiként' kerültek nevesítésre a hallgatók esszéiben. Ezekhez a területekhez szorosan kapcsolható a fizikális és mentális akadálymentesítés kérdésköre olyan kontextusban, mint az egyenlőség, konfliktuskezelés, a megfelelő vitakultúra kialakítása.

A megfogalmazott gondolatok alapján feltételezhetjük, a hallgatók értik, hogy a megfelelően fejlett és működő/alkalmazott szociális és érzelmi képességek elengedhetetlen feltételei a sikeres élethez, a Well-Being állapot eléréséhez.

A harmadik nagy kategória (*Befolyásoló tényezők*), mely a hallgatói esszék elemzése alapján kialakítható volt, azokat a kifejezéseket és összefüggéseket tartalmazza, melyek azt mutatják meg, mely tényezők lehetnek befolyással a SEL készségek, képességek esetleges eltérő mértékű és tartalmú fejlődéséért, megjelenési formáiért. Fontos kiemelni, hogy a hallgatók ezt a fajta eltérést nem negatív tényezőként kezelik, hanem tényként és egy megoldandó feladatként, mely jól mutatja a szakmai szintű fejlődésüket is. Az eredmények alapján látható, hogy a hallgatók pedagógiai tudásában már megjelenik annak helyes értelmezése, hogy a gyermek, tanuló szociális háttere, a lakhelyének földrajzi elhelyezkedése, a helyi vagy éppen társadalmi diskurzusok alapján megjelenő sztereotip látásmód okozhatja az iskola falain belül is az eltérő norma- és értékrendszerek megjelenését. Szakmai tudásukban, a pedagógusról, pedagógiai munkáról szóló tudásukban már megjelenik az a felelősségvállalás, hogy a pedagógus személye, a pedagógia hitvallása, nevelési értékei jelentős hatással lehetnek a gyermekek tanulási környezetének formálásában.

2. diagram. A hallgatói esszék alapján kialakított fő kategóriák és a hozzájuk kapcsolható fogalmak száma (db) (forrás: saját adatok)

A tartalomelemzés alapján a negyedik kategóriát maguk a 'Szociális és érzelmi képességek' alkotják, hiszen a különböző kontextusokban gyakran említenek a hallgatók konkrét készségeket és képességeket is. Ezek olyan területeket fednek le, mint a szociális kommunikáció, érzelmi intelligencia vagy a téma szempontjából kiemelkedő proszocialitás.

Az utolsó nagy kategóriába (*Módszertan*) pedig olyan kifejezések, gondolatok kerültek, melyekből már arra is következtethetünk, hogy a képzés során sikerült a hallgatóknak olyan elméleti és gyakorlati tudást szerezniük, mely alapján komoly módszertani ismereteik alakultak ki a SEL készségek, képességek fejlesztésének lehetséges fejlesztésével kapcsolatban.

Összegzés

A jelenleg még az iskolapadban ülő gyermekeknek, tanulóknak, a jövő felnőtt generációjának számos képességre és kompetenciára lesz szükségük ahhoz, hogy hatékonyan alkalmazkodjanak a gyors technológiai fejlődéshez, a globalizáció hatásaihoz és az egyre összetettebb társadalmi, gazdasági, valamint környezeti kihívásokhoz. A siker kulcsa a rugalmasság, az innováció, az emberi értékek hangsúlyozása és a technológia előnyös használata lesz. Az érzelmi és szociális képességek alapvető szerepet játszanak a fenntarthatóság előmozdításában is, mert segítenek az embereknek együttműködni, empátiát tanúsítani egymás és a környezet iránt, valamint felelősségteljes döntéseket hozni. Az emberek érzelmi intelligenciája hosszú távon a fenntartható jövő egyik legfontosabb záloga lesz.

A bemutatott vizsgálatban arról kaphattunk képet, hogyan változnak egy nappali tagozatos gyógypedagógushallgatói csoport szociális és érzelmi képességekkel kapcsolatos nézetei a képzés folyamán. A képzésük kezdetén bejövő nézeteiket fogalomtérkép segítségével ismerhettük meg. A manifeszt és látens tartalmak alapján, átfogó képet kaptunk arról, hogy milyennek képzelik a jövő pedagógusát, azaz önmagukat, mint a jövő gyógypedagógusait. A fogalmak és ábrázolt kapcsolatok a pedagógus minősítési szempontjai alapján kerültek kategorizálásra. A kapott adatok alapján látható volt, hogy a hallgatóknak már a képzés elején konkrét elképzeléseik voltak leendő szakmájukkal kapcsolatban. A fogalom - térképeken megjelenő kifejezések és összefüggések között jelentős arányban voltak olyanok, amelyek a szociális és érzelmi képességekhez tartozó magatartási, viselkedési formák fontosságát emelték ki. A hallgatókkal történt beszélgetések azt erősítik, hogy sokakat a számos pozitív vagy éppen negatív saját élményei sarkaltak arra, hogy nagyobb figyelmet fordítsanak akár a csoportfejlesztésre, közösségépítésre, akár az egyéni igények magasabb szintű figyelembevételére a nevelési-oktatási folyamatokban.

A kutatás második része a hallgatók utolsó, még az egyetemen töltött félévében került megvalósításra.

A két vizsgálat között hat félév telt el, sok-sok informális ismeret és a választott gyógypedagógiai szakirány különböző területein megszerzett saját élményű nevelési-fejlesztési tapasztalat formálta a hallgatók nézeteit. Arra a kérdésre, hogy mennyire tartják fontosnak a szociális és érzelmi képességek fejlesztését leendő munkájukban, esszé formájában írhatták le gondolataikat, véleményüket. Ezeknek az írásoknak a tartalmi elemzése alapján láthattuk, hogy a hallgatók nézetei a szociális és érzelmi képességekkel kapcsolatban egyrészt gazdagodtak, másrészt szakmaspecifikusan differenciálódtak is. A végzős hallgatóknál már nem csak általános felsorolásokat és kapcsolatokat találhatunk. Az iskolai környezet pedagógiai, társadalmi sokszínűségének tudatos megismerését láthatjuk abban, hogy 48 különböző téma kapcsán jelent meg a szociális és érzelmi képességek fejlesztésének fontossága a hallgatói írásokban. A szakmai tudatosság növekedését jelentheti, hogy nem csak abban differenciálódott a tudásuk arról, hogy milyen területek kihívásainak kell majd megfelelniük, pedagógusként mire kell majd felkészíteniük a tanulókat. A hallgatói szövegek elemzése arra is rámutatott, hogy már konkrét módszertani elképzeléseik, pedagógiai tapasztalataik is vannak arról, hogy milyen képességeket miért kell fejleszteni és ehhez milyen módszertani és eszköztárat lehet aktiválni.

A végzős hallgatók esszéinek elemzése és a kapott eredmények hallgatókkal történt megbeszélése arra is rávilágított, hogy az egyik legnagyobb erőforrásként élük meg saját személyük fejlődését, az önismeret fontosságát és a képzés során az ehhez kapott segítséget. Kritikaként és egyben a jövő feladataként azt is megfogalmazták, hogy jó lenne már az alapképzésekbe nagyobb hangsúlyt fektetni a hallgatói SEL képességek fejlesztésére. A jövőre nézve célkitűzésként tekintenek a saját Well-Being képességeik fejlesztésére és egyben igényt tartanak olyan rövid ciklusú képzésekre, ahol további szakmai, módszertani ismereteket szerezhetnek a tanulók szociális és érzelmi képességeinek fejlesztésével kapcsolatban.

A gyógypedagógus hallgatók szociális és érzelmi képességeinek fejlesztése alapvető fontosságú ahhoz, hogy sikeresen megfeleljenek a társadalmi -, munkaerőpiaci elvárásoknak. A SEL képességek fejlesztésének beemelése az egyetemi képzésbe hozzájárulhat a képzés relevanciájának növeléséhez a munkaerőpiaci elvárások tükrében, miközben hozzájárulhat a hallgatók szakmai és személyes fejlődéséhez is.

Irodalom

- Boda, T. (2021). A Well-Being készségek fejlesztésének jelentősége a pedagógusképzésben. *Acta Carolus Robertus: A Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Károly Róbert Campusának tudományos közleményei*, 11 (1). pp. 3-12. ISSN 2062-8269 (print), 2498-9312 (online) <https://real.mtak.hu/127769/> (letöltés: 2024.12.03.)
- Dudás, M. (2007). Tanárjelöltek belépő nézeteinek feltárása. In: Falus Iván (szerk.): *A tanárrá válás folyamata*. Gondolat Kiadó, Budapest, pp. 46–121.
- Bárdossy, I. & Dudás, M. (2011). *Pedagógiai nézetek Tanári mesterképzést bevezető tanulási/tanítási program oktatók és hallgatók számára*. PTE, Pécs ISBN 978-963-642-396-4
- Falus, I. (2006). *A tanári tevékenység és a pedagógusképzés új útjai*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Joseph A. Durlak & Celene E. Domitrovich & Joseph L. Mahoney (2024). *Handbook of Social and Emotional Learning, Second Edition*. <https://casel.org/links/handbook-of-social-and-emotional-learning-second-edition/> (letöltés: 2025.01.25.)
- OECD (2023). *Nurturing Social and Emotional Learning Across the Globe Findings from the OECD Survey on Social and Emotional Skills 2023*. https://www.oecd.org/en/publications/nurturing-social-and-emotional-learning-across-the-globe_32b647d0-en.html (letöltés:2025.01.25)
- Oktatási Hivatal (2025). *Útmutató a pedagógusok minősítési rendszerében a Pedagógus I. és Pedagógus II. fokozatba lépéshez Hetedik, módosított változat* https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/pem/2025/utmutatok/altalanos_utmutato.pdf (letöltés: 2025.01.25)
- UNESCO (2021). *Reimagining our futures together: a new social contract for education*. <https://doi.org/10.54675/ASRB4722> (letöltés: 2024.12.12.)
- UNESCO (2021a.). *Új UNESCO jelentés az oktatás jövőjéről* [https://unesco.hu/hirek/uj-unesco-jelentes-az-oktatas-jovoirol-107377](https://unesco.hu/hirek/uj-unesco-jelentes-az-oktatas-jovojerol-107377) (letöltés: 2024.12.22.)
- Verebélyi, G. (2024). A gyógypedagógus hallgatók szociális és érzelmi képességei a társadalmi elvárások tükrében. *Mester és Tanítvány* 2. pp. 203-210. <https://doi.org/10.61178/MT.2024.II.2.20>
- WHO (2014). *Mental Health, a state of well-being*. World Health Organization honlapja. http://www.who.int/features/factfiles/mental_health/en/ (letöltés: 2024.12.10.)
- Zsolnai, A. & Rácz, A. & Rácz, K. (2015). Szociális és érzelmi tanulás az iskolában. *Iskolakultúra*, 25. évfolyam, 2015/10. sz